

UDK: 801.316.4: 368.02: 368.025.6+ 347.513+ 368.025.7

Draško Vuksanović

(autor je lektor u časopisu „Tokovi osiguranja“)

JEZIK OSIGURANJA

U tekstu se razmatra odnos jezičke norme i terminologije osiguranja, uz nastojanje da se ukaže na rešenja koja ne bi išla na uštrb shvatljivosti reči i izraza koji se preporučuju ni onda kada je dugogodišnja praksa stvorila naviku da se za dotične pojmove u osiguravajućoj delatnosti koriste drugačiji termini ili drugačiji oblici reči. Posebna pažnja posvećena je predložko-padežnim sintagmama kao što su rizik od brodoloma, osiguranje imovine i slično, s namerom da se ukaže na to da upotreba predlogā ili njihovo izostavljanje nije stvar stilskog izbora, nego semantičke nužnosti. Na kraju rada dati su primeri iz prevodilačke prakse, sa upućivanjem na česta ogrešenja o duh srpskog jezika.

Ključne reči: rizik, osiguranje, nositi, snositi, osiguravač, osiguravajući, naknada štete, isplata odštete, suma, iznos

Uvod

U redovima koji slede razmatraćemo terminologiju osiguravajuće delatnosti i način na koji se jezik osiguranja odnosi prema semantici, gramatici i duhu srpskoga jezika. Tehnički termini struke i nauke nisu reči koje pripadaju opštem leksičkom fondu standardnog jezika. Za razliku od leksema, termini su jednoznačni, fiksirani na predmet i sasvim pouzdano omeđuju sadržaj pojma na koji se odnose. No šta se dešava kad se iz standardnog jezika preuzmu reči koje postaju tehnički termini struke i delatnosti? To je osetljivo tlo jer se na njemu sučeljavaju dva momenta: opštejezička i tehnička strana jezičkih jedinica. Cilj je, svakako, da se ova dva načela, sa svim svojim implikacijama, pomire, ali to nije jednostavan zadatak.

Reč-dve o osiguravajućoj delatnosti. Osiguranje je tekovina civilizacije i u suštini je i psihološka, a ne samo ekonomska kategorija. Ta delatnost deo je kulture zaštite, a svaka kultura ima kôd, gde se iz istih reči uvek iščitava isti smisao. Zato je čitljivost i preciznost jezika ugovora o osiguranju, kao i korpusa teorije osiguranja, od višestrukog značaja. Jezik osiguranja mora biti shvatljiv prosečnom klijentu, ali i precizan, nedvosmislen, kako bi se obligacioni aspekt zaključenja ugovora o osiguranju primenjivao u potpunom skladu sa ekonomskom suštinom posla. S druge strane, osobina standardnog jezika upravo je shvatljivost, što obavezuje osiguravača, ali i osiguranika, koji mora da se potruži da razume ugovor.

Pre nego što pređemo na analizu terminologije, istaknimo da je norma standardnog jezika po prirodi ekspanzivna, te da osvaja sva područja jezika, uključujući i stručne discipline. Norma, doduše, ne stiže u svakom času da zapiše sva konkretna rešenja, ali zato postoje uzus norme i lingvistička kompetencija, putem kojih norma napreduje na svom polju, širi se i naposljetku zapisuje kao takva.

Rizik

Važnu kategoriju u delatnosti osiguranja predstavlja *rizik*. U sintagma-gde je ova imenica zastupljena kao *rizik od brodoloma* ili *rizik plovidbenog poduhvata* ogleda se činjenica da ta reč u kontinualnom jezičkom nizu zahteva genitiv, a da li će to biti genitiv sa predlogom (*rizik od brodoloma*) ili genitiv bez predloga (*rizik plovidbenog poduhvata*), zavisi od značenja reči koja stoji uz imenicu *rizik*, a time zapravo od fenomena koji podleže riziku ili ga nosi sa sobom. Govorimo o riziku **od** onoga što je neželjeno (brodolom), ili o riziku koji je sastavni deo nečega što nije neželjeno, nego mu je priroda takva da podrazumeva rizik (plovidbeni poduhvat).

Uzmimo i sledeći primer: *rizik terorizma* i *rizik od terorizma*. Prva grupa reči nema nikakve veze sa osiguravajućom delatnosti jer predstavlja rizik koji sa sobom nosi bavljenje terorizmom. To je, dakle, rizik terorista da će biti uhapšeni, ranjeni ili ubijeni u zločinačkom aktu koji nameravaju da počine. S druge strane, rizik od terorizma predstavlja poziciju građanina, institucije ili države koji bi mogli da se nađu na udaru terorista, te se može uzeti u razmatranje kao predmet osiguranja.

Osigurani rizik, nadalje, veoma je česta sintagma, nad kojom se treba zamisliti. Njen precizan semantički sadržaj sasvim je paradoksalan: to je rizik koji osiguravamo kako ne bi propao kao takav. Očigledno je da nikome ništa slično ne pada na um, pa je ovakav izraz neodrživ. Mi se osiguravamo od posledica ostvarenog rizika, te je dobra formulacija na tom tragu *rizik pokriven osiguranjem*, kao i *rizik sa osiguravajućim pokrićem*, a nikad i nikako *osigurani rizik*. Postoji i formulacija koja ne sadrži semantičko-terminološku protivrečnost: *osiguravajući rizik*. Šta je osiguravajući rizik? To je rizik kao kategorija delatnosti osiguranja, čist *terminus technicus*. Takav spoj reči nije zamisliv izvan delatnosti osiguranja. Govorimo, dakle, o riziku koji imamo na umu kada sastavljamo polis. Osiguravajući rizik uvek se tiče delatnosti osiguranja, pa ga kao sintagmu možemo koristiti kad god se susretnemo s predmetom koji se pogrešno naziva *osigurani rizik*.

Kako ćemo, međutim, postupiti ako nam se ukaže potreba da kažemo, na primer, *osiguranje od rizika od požara*? Videli smo da se predlog **od** u ovakvim grupama reči koristi kad se osiguravamo od neželjenog događaja, što požar, razume se, jeste. S druge strane, treba izbeći dupliciranje predloga *od*, budući da uhoparajući izraz *osiguranje od rizika od požara* stilski ne može da se toleriše. Na raspolaganju su nam dve mogućnosti: *osiguranje od rizika požara* i *osiguranje **spram** rizika od požara*. U prvoj varijanti predlog **od** iza imenice **osiguranje** stvara distanciju prema grupi reči *rizik požara*, što je dovoljno da izrazimo otklon od neželjenog događaja. U drugoj, još boljoj i potpunijoj jezičkoj konstelaciji elemenata (*osiguranje spram rizika od požara*) sve stoji na svom mestu.

Napomenimo i da je izraz *osigurati rizik* jednako neadekvatan kao i *osigurani rizik*. Zato treba upotrebiti fraznu strukturu *osigurati se od rizika*.

Osiguranje kao tehnički termin

Za reč *osiguranje* važi isto što i za reč *rizik* kad su posredi odnosi s rečima u kojima se osiguranik obezbeđuje (osigurava) **od nečega**, ili pak obezbeđuje (osigurava) **nešto**. Tako postoji osiguranje **od** elementarnih nepogoda, kao i osiguranje imovine i lica. Osiguravamo se i **od** odgovornosti (od posledica snošenja odgovornosti). Osiguravaju se usevi i imovina, dok se, kad je u pitanju nezgoda, osiguravamo **od** nezgode. Osiguravamo, dakle, dobro, i osiguravamo se od zla.

Šta nosi i ko snosi rizik

U slovenskim jezicima ima dosta reči poteklih iz istog korena koje označavaju različite pojmove i stvari. Izvorni govornici često upotrebljavaju reč *ulaz* (mesto) u značenju *ulazak* (čin), *nasleđe* (baština) umesto *nasledstvo* (imovina koju nasleđujemo), *naglavačke* (kretanje s glavom okrenutom nadole) umesto *naglavce* (naopako).

Ni glagoli *nositi* i *snositi* nisu izuzetak. Često čitamo kako odgovorno pravno ili fizičko lice nosi rizik – iako rizik, zapravo, nosi opasna stvar, spoljna sila ili sama ljudska aktivnost, dok odgovorno lice *snosi* rizik, to jest snosiće odgovornost za rešavanje posledica ostvarenog štetnog događaja. Sklapanjem ugovora o osiguranju osiguravajuće društvo obavezuje se da će snositi materijalne posledice ostvarenog rizika od kojeg se osiguranik osigurao.

Osiguravač

U srpskoj praksi i teoriji osiguranja reč *osiguravač* ponekad se zamenjuje oblikom *osigurač*, što nije dobro budući da je *osigurač* deo električne instalacije koji pregorevanjem automatski prekida strujno kolo da ne bi nastupio kvar, kao i deo naprave koji služi za njeno sigurno funkcionisanje. Oblik *osiguravač* sasvim je jednoznačan i tiče se delatnosti osiguranja, te mu treba dati prvenstvo.

„Osigurani slučaj”

Osigurani slučaj nije ništa drugo nego slučaj pokriven osiguravajućom polisom i nemoguće ga je formulisati na pomenuti način. Osiguranik, razume se, ne osigurava slučaj, već se osigurava za slučaj da se neželjeni događaj desi. I ovde važi mogućnost da pojam o kojem se radi formulišemo drukčije i preciznije, tako da značenje reči u ravni opšteg jezičkog polja bude u saglasju sa pojmovnim sadržajem fenomena. To znači da ćemo pisati *slučaj pokriven osiguranjem*, *slučaj sa osiguravajućim pokrićem* ili *osiguravajući slučaj*.

Naknada štete i isplata odštete

Šteta i *odšteta*, iako potiču iz istog leksičkog korena, dva su pojma koji ne pripadaju istoj vrsti fenomenā. Šteta je materijalni ili psihološki udes, a odšteta finansijska ili neka slična operacija koju preduzima pravno ili fizičko lice koje snosi posledice ugovorne ili neke druge obaveze. Pogrešno je reći isplata štete, isplaćena šteta, platiti štetu. Štete se naknađuju plaćanjem odštete. Treba, dakle, reći *naknada štete* i *isplata odštete*.

Visina sume, ali ne i visina iznosa

Suma i *iznos* su tzv. delimični sinonimi i u određenom kontekstu mogu se zameniti jedan za drugi. Ipak, njihovo značenje nije isto po obuhvatnosti. *Iznos* potiče od reči *iznositi*, u čemu je sadržana mera neke veličine, dok je *suma* prost zbir svih elemenata neke grupe pojmova. Stoga se može reći da je *visina sume*, na primer, vrtoglava. *Iznos* u svom semantičkom polju već sadrži visinu sume, tako da bi bilo pogrešno kazati *visina iznosa* je vrtoglava. Dovoljno je kazati *iznos* je vrtoglav.

Nekoliko kolokacija i izraza

Prilikom prevođenja sa stranih jezika, a naročito sa nemačkog, nastaju ponekad spojevi reči (kolokacije) koji nisu u duhu srpskog jezika. *Bolesničko osiguranje*, *proizvodi osiguravajuće kuće*, *industrija osiguranja* samo su neki primeri koji predočavaju povodjenje prevodilaca za jezikom sa kojeg prevode tekst. Ispravno je *zdravstveno osiguranje*, *usluge osiguravajuće kuće*, *delatnost osiguranja*.

Takođe, *osiguravajuća organizacija* je *osiguravajuća kuća* ili *osiguravajuće društvo*, a usluga pod nazivom *osiguranje starosti* treba da se zove *osiguranje za starost*.

Reč *portfolio* zadržala se u književnoistorijskim pregledima, no u delatnosti osiguranja treba koristiti samo oblik *portfelj*.

Loša je i formulacija *po osnovu osiguranja*, na primer „obaveze po osnovu osiguranja“. Sasvim je dovoljno reći *obaveze iz osiguranja*, budući da imenica

osiguranje u ovom kontekstu, putem tzv. metonimijske višeznačnosti, označava ugovor o osiguranju, uslove pod kojima je polisa zaključena i slično.

Sintagma *riziko-osiguravači* treba da glasi *osiguravači od rizika*, dok je izraz *riziko-osiguranje života* prihvatljiv.

Zaključak

U terminologiji osiguravajuće delatnosti postoji čitav niz izazova koje treba razrešiti u duhu lingvističkog pragmatizma. Ovo ne znači da jezik može da se menja i prilagođava delatnosti osiguranja, ali ni to da je njegove uzuse nemoguće uskladiti sa realnim referencijalnim značenjem reči koje je u interesu svih subjekata u oblasti osiguranja. U praksi se srećemo i sa problemima mnogo složenijim od primera navedenih u ovom kratkom osvrtu na jezik osiguravajuće delatnosti. Ne tako davno, lektorisao sam tekst u kojem su se pojavili sledeći sklopovi reči: *rizik neadekvatnog određivanja nivoa samopridržaja društva* i *rizik od promene kamatnih stopa*. Iako je princip isti kao i kod jednostavnijih sklopova reči, ovde treba poći od činjenice da prvi izraz govori o nečemu što je u „našim“ rukama – *određivanje nivoa samopridržaja društva*, dok je drugi izraz u domenu nekoga spolja – *promene kamatnih stopa*. Prvi izraz tiče se nečega na šta možemo da utičemo, a drugi nečega van našeg domašaja. Zato je njihova sintaksa različita.

Prečice ka značenju reči iz fonda standardnog jezika, koje podrazumevaju njihovo direktno povezivanje sa terminološkim značenjem i izostavljanje iz vidokruga „prirodnog“ semantičkog sadržaja, nisu preporučljive, ali predstavljaju realnost. Nije nemoguće da terminološka prečica napravi i etički problem. Rizik osiguravajuće kuće (poslovni rizik) i rizik osiguranika odvojene su stvari. Kad čitamo da postoji *rizik od dugovečnosti*, to je, naravno, poslovni rizik osiguravajućeg društva na polju penzijskog osiguranja, koji iz ugla osiguranika nije rizik, nego poželjna pojava. Osiguranje je delatnost gde poslovni rizik, koji postoji u svakoj preduzetničkoj aktivnosti, ne treba nazivati rizikom, upravo zbog brkanja pojmova. Nije, naime, etično nazvati mogućnost da osiguranik dugo živi bilo kojom reči s negativnom denotacijom.

Tako je i u drugim situacijama, u drugim jezičkim i stvarnosnim ravni-ma. Dobro je ići korak po korak i razraditi normu u ravni delatnosti i teorije osiguranja, tako da se naposletku stvore navike, način pisanja i izražavanja koji

više neće zahtevati domišljanje i razmatranje. Sve dok novi pojmovi ne osvoje isti prostor. Onda ćemo ići gotovo iznova. Jezik i njegovo normiranje nemaju konačan horizont razvoja, kao što ga nema nijedna živa ljudska praksa, pa ni delatnost osiguranja.

Summary

Language of Insurance

Draško Vuksanović,
language editor in Insurance Trends Journal

This text analysis the correlation between language norm and insurance terminology, seeking to identify solutions which will not cloud the comprehensibility of recommended words and expressions, even in the event when a long-term practice has created a habit of using different terms or word forms for certain definitions in insurance industry. Particular attention is paid to prepositional adjectival syntagms such as the risk of shipwreck, property insurance and the like, with the intention to stress that the use of prepositions or their omission is not the matter of style but semantic necessity. The examples from translation practice are provided at the end of the paper with references to the frequent violations of the spirit of the Serbian language.

Translated by: Zorica Simović